

La Festa o Misteri d'Elx des de la història

Joan Castaño García
(Museu Municipal de la Festa d'Elx)

La *Festa o Misteri d'Elx* és una celebració d'arrels medievals, dividida en dues jornades, que s'escenifica, es canta i es viu cada any durant els dies 14 i 15 d'agost en l'interior de la basílica de Santa Maria de la dita ciutat. Recrea la mort, assumpció i coronació de la Mare de Déu i presenta nombrosos aspectes artístics i històrics de consideració. És l'única obra del seu gènere que s'ha mantingut viva fins a l'actualitat, malgrat les prohibicions oficials i altres circumstàncies adverses. D'altra banda, és sens dubte el símbol més significatiu dels elxans i la principal celebració comunitària de la ciutat. Com ha reconegut la pròpia UNESCO, es tracta d'una mostra única i excepcional del teatre religiós medieval.¹

Orígens

Establir el moment exacte del naixement de la *Festa d'Elx* ha seguit, des de l'inici de les investigacions realitzades al seu voltant, el tema més debatut i controvertit entre els estudiosos i, al mateix temps, el que ha propiciat el desenvolupament de teories i propostes més variades, encara que, malauradament, moltes d'elles amb escàs suport documental.

1. En els últims anys la bibliografia sobre el *Misteri d'Elx* s'ha vist enriquida amb nombroses monografies que estudien els diferents aspectes de la celebració. Veg. Montserrat ALBET VILA i Roger ALIER AIXALÀ. *Bibliografia crítica de la «Festa» o «Misteri d'Elig»*. Alacant: Institut d'Estudis Alacantins, 1975. I també, J. CASTAÑO GARCÍA. *Repertori bibliogràfic de la Festa d'Elx*. València: IVEI - Ajuntament d'Elx, 1994. La bibliografia actualitzada de la *Festa* pot veure's en la web del Patronat del Misteri d'Elx: www.misteridelx.com.

Es poden establir dos apartats que, finalment, acaben per fondre's i formar una única explicació miraculós-tradicional que intenta, d'una banda, retraure la creació de la *Festa* a l'època més llunyana possible i, d'una altra, atorgar-li un origen extrahumà.

En les primeres referències conservades sobre el *Misteri* es recull l'explicació que intenta lligar-ho al moment mateix del naixement d'Elx a la civilització cristiana. Així ho estableix Cristòfol Sanç en un manuscrit sobre la història de la ciutat datat en 1621, on indica que, encara que no havia pogut establir l'antiguitat de la representació, es deia en la pròpia vila que el seu origen estava en la conquesta de la ciutat per Jaume I, en 1265.²

Un segon apartat quant a les teories llegendàries del naixement de la *Festa*, està dedicat a l'aparició o «Vinguda» miraculosa de la imatge de la Mare de Déu d'Elx. És aquesta una tradició transmesa de generació en generació per mitjà d'un relat que conta la troballa de la figura de la patrona de la ciutat, junt amb la consuetud que contenia els versos i partitures del *Misteri*.³ No es troba cap referència a la «Vinguda» en la documentació oficial conservada de l'època de la troballa, com seria la del Consell municipal. La primera vegada que trobem l'esmentat relat és en 1686 i va ser publicat a València per Esteve Dolç del Castellar en el seu *Año Virgíneo*, la qual cosa suggereix una certa popularitat i, per tant, un origen anterior. A partir d'aquesta publicació ja s'inclou en altres llibres dedicats a diferents advocacions marianes, com el del jesuïta Juan de Villafañe (*Compendio histórico en que se da noticia de las milagrosas y devotas imágenes de la Reina de los cielos y*

2. CRISTÒFOL SANÇ DE CARBONELL. *Recopilación en que se da cuenta de las cosas ancí antigas como modernas de la ínclita villa de Elche*, ms. de 1621 conservat a l'ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL D'ELX [AHME] i publicat sota el títol d'*Excelencias de la villa de Elche*, amb pròleg de Juan GÓMEZ BRUFAL, per la Llibreria Atenea, Elx, 1954. Existeix una edició facsimil del manuscrit original feta per l'Institut Municipal de Cultura d'Elx, Elx, 2000. La referència, en les p. 118-119 de l'edició de 1954. HÈCTOR CÀMARA I SEMPERE ha aprofundit en aquesta visió sobre la *Festa*: «La Festa en el segle XVII. El context del rescripte pontifici de 1632». *Revista del Vinalopó*, 11 (2008), p. 209-220.

3. L'evolució del relat de la «Vinguda» de la Mare de Déu d'Elx pot veure's en el nostre treball «La tradició de la "Vinguda" de la Mare de Déu, origen llegendari de la *Festa* o *Misteri d'Elx*». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/XXXVIII. Homenatge a Arthur Terry*, 2, (1999), p. 5-26, reproduït en *Aproximacions a la Festa d'Elx*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2002, p. 77-94.

tierra, María Santísima..., 1740) o en dietaris locals. Tot això fa pensar en un interès per accentuar l'origen miraculós de la *Festa* en una època marcada per la Contrareforma i en la que, com veurem més avant, la continuïtat del *Misteri* havia perillat.⁴

Els estudis sobre el *Misteri d'Elx* i sobre el teatre medieval en general han aconseguit en els últims anys una revisió sistemàtica d'un bon nombre d'arxius i la comparació de referències documentals i de textos conservats en diferents poblacions, la seua anàlisi literària i musical, l'estudi dels seus elements litúrgics i escènics, etc. En aquest sentit, els investigadors més solvents arriben a la conclusió que la segona meitat del segle XV és l'època més probable per a datar el seu naixement.⁵

Respecte a documentació sobre el *Misteri d'Elx*, la primera referència localitzada és de l'any 1523. No ha segut possible trobar cap dada anterior, malgrat les exhaustives recerques efectuades en els arxius locals. És més, resulta molt significatiu el fet que mentre, a partir de 1523, apareixen en testaments i clàusules testamentàries conservades en l'Arxiu històric de la basílica de Santa Maria, algunes donacions que tenen com a destinatària la festivitat de l'Assumpció de la Mare de Déu, en èpoques anteriors no existeix —almenys no s'ha conservat— constància d'una devoció de tipus col·lectiu cap a la Mare de Déu d'Agost. Així ho demostra Anna M. Álvarez en el seu estudi sobre un llibre de clàusules testamentàries conservat en l'esmentat arxiu i que transcriu documents datats entre els anys 1294 i 1444.⁶

La petita noblesa elxana

Les primeres referències sobre l'organització del *Misteri d'Elx* ens parlen de la participació activa d'algunes famílies de la petita noblesa

4. Així ho posa de manifest Luis QUIRANTE SANTACRUZ en el seu article «Sobre l'origen miraculós de la *Festa*». *La Rella*, 1 (1983), p. 33-40.

5. Veg. Francesc MASSIP I BONET. *La Festa d'Elx i els misteris medievals europeus*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert – Ajuntament d'Elx, 1991.

6. A. M. ÁLVAREZ FORTES. *El sentit de la mort en l'Elx medieval: un llibre de clàusules testamentàries de l'església de Santa Maria (1294-1444)*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1997, p. 88-95. L'autora arriba a aquestes conclusions després de revisar tota la documentació testamentària medieval conservada als arxius locals.

local com a responsables directes de la celebració i, en general, dels cultes relacionats amb la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció.⁷

Podem citar a la família Perpinyà que apareix a Elx, segons la tradició, junt amb les tropes que acompanyaven Jaume I en l'esmentada conquesta i prompte es va convertir en un dels llinatges més destacats de la ciutat: les seues possessions van ser molt nombroses i els membres d'aquesta família van ocupar els primers llocs en els estaments civils i eclesiàstics. Segons una referència copiada amb reserves per l'historiador local Juan Gómez Brufal (1912-1982), en els últims anys del segle XV Pere Perpinyà reclamava davant de l'alcalde elxà els seus drets sobre la protecció de tot allò que es relacionava amb la «Senyora Santa Verge» i, per tant, sobre l'organització de la seua *Festa d'Agost*.⁸

Al llarg de la història del *Misteri* es detecta una estreta relació amb la família Perpinyà, la casa pairal de la qual encara s'alça en la plaça de Santa Maria, enfront de la porta Major del temple. En 1530 és Lluís Perpinyà qui, en nom de la Confraria de Nostra Senyora de l'Assumpció, sol·licita al Consell una ajuda econòmica per a daurar «la cadira on cada any es fa l'Assumpció», que podem interpretar com un dels aparells escènics de la representació. Un altre Lluís Perpinyà, aquest germà del famós orador jesuïta Pere Joan Perpinyà (1530-1566), ens ofereix en la seua correspondència dades sobre els artefactes aeris del *Misteri*.⁹ I Claudià Felip Perpinyà (†1766) és l'autor de les primeres traduccions al castellà del text de la *Festa*, realitzades en 1700 i 1741, respectivament, per a servir de guia als espectadors de la representació. Aquest detall no ha de ser passat per alt ja que indica com aquest Perpinyà va tindre accés a la consuetud de l'obra, zelosament guardada en la «caixa de tres claus» del Consell municipal.¹⁰

7. Veg. el nostre llibre *L'organització de la Festa d'Elx a través del temps*. València: Consell Valencià de Cultura, 1997.

8. J. GÓMEZ BRUFAL. «El Porta-estandarte y los electos». *Festa d'Elig* (1950), s. p.

9. Veg. MILA ESPINOSA I IRLES. «Breu notícia de la Festa en una carta del segle XVI». *Festa d'Elx*, 47 (1995), p. 77-87.

10. Veg. J. CASTAÑO GARCÍA. «Claudio Felipe Perpiñán. Vida y obra del primer traductor de la Festa d'Elx». *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, 36 (1982), p. 141-175.

L'altra de les famílies de la noblesa local estretament relacionada amb la imatge de la Mare de Déu d'Elx al llarg dels segles és la dels Caro. Precisament, el primer document localitzat fins a la data sobre la celebració assumpcionista és un testament d'un membre d'aquesta família. Segons aquest document, datat el 9 de juliol de 1523 i conservat en l'Arxiu de la basílica de Santa Maria d'Elx, Isabel Caro va repartir els seus béns i va concretar una sèrie de llegats piadosos en sufragi de la seua ànima. Entre ells destaca una clàusula en què s'indica que posseïa en el seu domicili una imatge de la Mare de Déu, que cada any en la vespra de la festivitat de l'Assumpció, a hora de completes, era portada en solemne processó pels sacerdots elxans a l'església de Santa Maria. I allí, segueix el document, se li feia «grandíssima festa i solemnitat». A fi que els religiosos de la ciutat mantingueren la celebració i la dugueren a terme «amb més voluntat», els llegava vint-i-vuit sous i quatre diners censals. En cas de morir sense hereus, la mencionada imatge havia de dipositar-se en un beateri franciscà que es fundaria en unes cases que la testadora posseïa en el carrer Major de la vila. Precisament, en el dit carrer ha perdurat fins als nostres dies l'ermita de Sant Sebastià on va rebre culte la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció fins al seu trasllat definitiu a l'església de Santa Maria en 1648.¹¹

La Confraria de Nostra Senyora de l'Assumpció

Set anys després ja es menciona la Confraria de Nostra Senyora de l'Assumpció, el majordom de la qual, com hem vist, sol·licitava ajuda al municipi per a daurar la «cadira» de l'Assumpció. El Consell va acordar donar dotze ducats d'or per a daurar dita «cadira» i que restés daurada per a la *Festa*, perquè és «fer caritat i santa obra».¹²

Malauradament, són molt poques les dades localitzades sobre aquesta confraria en els seus primers anys d'existència. A la petició assenyalada, podem afegir un parell de notícies. En 1573 el Consell prenia l'acord de demanar al canonge Cardona de València, que tenia

11. ARXIU DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA D'ELX [ABSME]. Testament d'Isabel Caro, 9 de juliol de 1523 (Sig. 75P). Una transcripció del document i una primera aproximació pot veure's en A. M. ÁLVAREZ FORTES i J. CASTAÑO GARCÍA. «Una notícia de la *Festa d'Elx* de l'any 1523». *Festa d'Elx* (1987), p. 41-50.

12. AHME, Consell del 26-XI-1530.

previst desplaçar-se a Roma, que sol·licités de la Santa Seu la confirmació eclesiàstica de la confraria elxana i la concessió d'un jubileu en la festivitat de l'Assumpció i tota la seua octava, que pogués guanyar-se orant davant de l'altar major de l'església de Santa Maria i en la capella de la Mare de Déu, en l'ermita de Sant Sebastià. La segona referència és una concisa anotació en el llibre de l'administració de la lluminària de la Mare de Déu corresponent a l'any 1585 on s'noten compres de ciris per part de l'esmentada confraria assumpcionista.

A més d'organitzar el *Misteri*, la confraria s'ocupava de la resta de cultes i cerimònies dedicades a la Mare de Déu en la seua capella de l'ermita de Sant Sebastià, com el cant sabatí dels seus goigs. I entre els seus ingressos, a més de les almoines arreplegades en «el plat» d'aquesta ermita, les aportacions dels confreres i les ajudes de l'església de Santa Maria i del Consell, cal destacar les donacions efectuades per artesans i mercaders elxans, com l'anomenada de «l'arrova de l'oli», que veurem a continuació.

Cap a finals del segle XVI la confraria presentava un estat econòmic precari i no es trobava qui ocupés el càrrec de majordom, que havia de procurar els recursos econòmics per a la celebració del *Misteri*. D'altra banda, aquest s'havia deixat de representar en dues ocasions com a senyal de dol: una per la mort de Bernardí de Cárdenas, senyor feudal d'Elx (1560), i una altra per la mort del príncep Carles, fill de Felip II (1568). Aquestes circumstàncies van fer pensar als elxans que les pedregades que van caure sobre Elx i els seus camps eren un càstig diví motivat per aquestes supressions. És per això que el Consell municipal va acordar l'11 de març de 1609 prendre a càrrec seu la celebració i evitar-ne la desaparició.

Amb tot, la Confraria de Nostra Senyora va continuar atenent els cultes de la Mare de Déu elxana i va ser reorganitzada en diverses ocasions. L'any 1700 encara es mencionava la seua participació en el *Misteri* ja que era el «germà» d'aquesta confraria el que s'encarregava d'encendre els brandons del llit del *cadafal* després de la mort de Maria i de repartir els ciris entre els apòstols congregats.¹³

13. Una aproximació a la confraria il·licitana i les seues diferents etapes històriques pot veure's al nostre llibre *La imagen de la Virgen de la Asunción, patrona de Elche*. Alacant: CEPA – Patronat del Misteri d'Elx, 1991, p. 63-83.

El Consell municipal en l'Antic Règim

Com hem assenyalat, el Consell elxà va acordar organitzar la *Festa* cada any «i que per cap causa es deixés de fer». A fi de recaptar recursos econòmics, va aprovar també un seguit de taxes que gravaven els arrendadors de les carnisseries de la vila, comerciants de teixits, quincalleria, vi, barrella, lli, mel, etc. Amb el pas del temps, tals impostos es van reduir a la venda de carns i a la moltura de grans. Ja l'any 1608 el Consell de la vila havia sol·licitat permís al senyor feudal per a poder establir impostos per a subvencionar la *Festa*. No oblidem que Elx mantenia un llarg plet amb què pretenia recuperar el seu caràcter de vila reial que va perdre en 1470, quan la reina Isabel de Castella va fer donació de la vila d'Elx i del lloc de Crevillent al seu mestre-sala Gutierre de Cárdenas. Per tant, qualsevol acte on es demostrés la voluntat del Consell municipal — reforçat per la noblesa local —, es podia considerar com una afirmació de la personalitat de la vila davant de la imposició feudal acceptada únicament a la força. I la celebració del *Misteri*, una festa on participava gran quantitat de gent, que convocava a nombrosos visitants de pobles veïns i que requeria l'aprovació d'un seguit d'impostos per al seu manteniment, es va convertir prompte en un símbol del poder municipal i, per tant, de la pròpia ciutat, es va convertir en la *Festa d'Elx*.

Per a dur a terme les festes d'agost, que incloïen la celebració del *Misteri* i altres festejos celebrats al seu voltant, el Consell va organitzar l'anomenada Clavaria de Nostra Senyora, que s'encarregava d'administrar les rendes existents. Nomenava cada any a dos cavallers — els Electes — sobre els quals queia l'organització efectiva dels actes. Se'ls elegia tradicionalment en la sessió del 21 de juny i rebien l'encàrrec de preparar la festivitat d'acord amb els recursos existents cada any i en el cas que s'excediren en les despeses, els havien de pagar del seu propi peculí. A més, havien de posar-se d'acord amb els electes eclesiàstics que nomenaven les parròquies de Santa Maria i de Sant Salvador. I durant les representacions, vestits de gala i amb els bordons daurats d'autoritat, ocupaven — com ara ho fan simbòlicament — un lloc preferent junt amb el *cadafal* per a tenir cura de l'escenificació i fer entrar als diferents cantors que es vestien en l'ermita de Sant Sebastià.¹⁴

14. Sobre la Clavaria de Nostra Senyora de l'Assumpció, veg. F. MASSIP I BONET. *op. cit.*, p. 57-96 i, també, la tesi doctoral de Rubén PACHECO MOZAS. *La*

En la primera meitat del segle XVII va viure el *Misteri* moments d'incertesa. Superat el problema econòmic, es va enfrontar als manaments del concili de Trento (1545-1563) i del primer sínode del bisbat d'Oriola (1569), que prohibien les representacions en l'interior de les esglésies. En 1631 el bisbe diocesà Bernat Caballero de Paredes va intentar aplicar tals manaments a la *Festa*. Intents que van ser contestats pel Consell elxà que, argumentant la llarga tradició de l'obra, va alçar la veu davant de Roma. El resultat va ser un rescripte signat per l'auditor general de la Cambra Apostòlica d'Urbà VIII, datat en 1632, pel qual es prohibia a qualsevol autoritat eclesiàstica «molestar, vexar, destorbar o inquietar» aquesta celebració.¹⁵

L'organització civil del *Misteri* i la seua representació en l'interior d'un temple sota vigilància eclesiàstica, va fer que les relacions entre el Consell de la ciutat i l'Església diocesana, representada pel vicari forà, patiren alguns fregaments, fonamentalment en qüestions relacionades amb les competències de cada estament.

L'any 1700 el clergat local — amb oposició del Consell — va crear en la ciutat una carnisseria pròpia on podien abastir-se els eclesiàstics i els seus familiars sense abonar les taxes municipals. A l'acostar-se el mes d'agost, els preveres que prenien part en el *Misteri* i que, tradicionalment, rebien una gratificació consistent en una porció o «pesada» de carn, van reclamar tal pagament en diners. El Consell no va accedir a aquesta pretensió i alguns d'aquests religiosos van decidir no interpretar l'obra, cosa que va fer que les representacions del dit any foren tempestuoses, com arpleguen alguns noticiaris locals.¹⁶

Festa en los siglos XVII, XVIII y XIX: Estudio del Misterio de Elche a través de los libros de cuentas y las partiuras conservadas, Universitat Miguel Hernández d'Elx, 2014.

15. Una revisió d'aquest procés, amb noves aportacions documentals, es presenta al llibre *El rescripto del Papa Urbano VIII sobre la Festa o Misteri d'Elx*, José Antonio PÉREZ JUAN (coord.). València: Tirant lo Blanch, 2008.

16. Veg. Salvador PERPINYÀ. *Antigüedades y glorias de la villa de Elche* (ms. de 1705), Vicent J. ESCARTÍ i Gabriel SANSANO (ed.). Elx: Ajuntament d'Elx, 1995, p. 72-76. Sobre aquest plet de la carnisseria, veg. el nostre treball «La *Festa* o *Misteri* d'Elx en l'edat moderna: Plets sobre la carnisseria del clergat». A: *El teatro hispánico y su puesta en escena. Estudios en homenaje a Josep Lluís Sirera Turó*, José Luis CANET, Marta HARO, John LONDON i Biel SANSANO (ed.). València: Universitat de València, 2017, p. 121-134.

Un altre cas significatiu va tindre lloc en 1736. El bisbe d'Oriola va intentar atorgar-se en exclusiva la prerrogativa de nomenar mestre de Capella o director musical del *Misteri* a l'unir tal càrrec a una de les places de capellans de l'església de Santa Maria. Tradicionalment, el mestre de Capella cobrava un salari format amb aportacions del Consell municipal i de la fàbrica de Santa Maria i, en menor grau, també contribuïen les confraries existents en l'església: les del Santíssim Sagrament, de les Ànimes i de la Mare de Déu de l'Assumpció. D'ací, que el nomenament del dit càrrec era votat conjuntament per la vila i per l'església de Santa Maria. La decisió episcopal de modificar aquesta situació va provocar una ruptura amb el municipi i, durant alguns anys, una duplictat en el càrrec: la vila nomenava un mestre per a la direcció musical de la *Festa* i el bisbat un altre per a les restants intervencions anuals.

L'administració de l'«arrova de l'oli»

Ja hem citat l'existència a Elx d'una administració anomenada de «l'arrova d'oli» o «arrova de la Mare de Déu», que destinava les seues rendes al pagament d'algunes despeses del *Misteri*. El cultiu de l'olivera i l'elaboració de sabó a partir d'oli i sosa, procedent aquesta de la cremació de la barrella que creixia abundantment en els saladers locals, va ser una de les principals ocupacions de la ciutat fins als primers anys del segle XIX.

Els excedents de la dita producció s'oferien al culte de la Mare de Déu, patrona de la ciutat, i per a la seua festivitat d'agost. Malauradament, ignorem el moment en què va ser instaurada la mencionada administració, encara que les primeres referències són de principis del segle XVII. S'aportava a la Confraria de l'Assumpció una arrova d'oli per cada una de les calderes de sabó cuites en la ciutat. El destí d'aquest oli era la llàntia de la capella de la Mare de Déu i l'origen de la donació sembla estar en les calderes de sabó que es coïen els diumenges i festius, incomplint el precepte de descans setmanal.

L'oli que no s'emprava en la il·luminació de la capella mariana, era venut i els ingressos es destinaven al manteniment de les tramoies i vestidures del *Misteri*. Posteriorment, també va contribuir al paga-

ment de part dels salaris de músics i cantors. Encara que l'origen de la «arrova de l'oli» no va ser municipal, com ho prova el fet que els seus comptes foren vigilats per la diòcesi a través de les visites pastorals a Santa Maria, en el segle XVIII era el Consell qui nomenava l'administrador que, d'altra banda, tenia el privilegi de portar l'estendard de la Mare de Déu en la processó del 15 d'agost. Aquesta administració va estar vigent fins a l'any 1740 quan, argumentant una baixa en la producció d'oli, el Consell va decidir extingir-la. Amb això el municipi s'atorgava una total independència, econòmica i organitzativa, com a responsable del *Misteri*. A partir d'aquest any, la vila nomenava el Portaestendard, encarregat de portar el guió en la processó.¹⁷

D'altra banda, en 1760 es produïa un canvi de gran importància per al *Misteri d'Elx*. El procés de construcció de la nova església barroca de Santa Maria, les obres de la qual s'havien iniciat en 1673, estava pràcticament conclòs a falta de la seua capella de la Comunió. Des de 1686 la *Festa* es representava en la nau central del temple i la tramoia aèria es construïa en la volta de manera que els aparells escènics davallaven a través d'un orifici o «trapa per on baixa l'àngel». Aquesta trapa es cobria la resta de l'any per mitjà d'unes cobertes de fusta subjectes amb grans pedres, la qual cosa no impedia les freqüents filtracions en l'època de pluges.

En 1758 Marcos Evangelio, arquitecte que dirigia en aquell moment les obres del temple, va revisar el projecte existent i va proposar recobrir amb teules la terrassa de la nau per a evitar les filtracions. Al mateix temps va traslladar la tramoia aèria de l'obra a la cúpula de l'església que havia segut rematada en 1727 sota la direcció tècnica de fra Francesc Raimundo. L'artista murcià Martínez Talens va pintar un gran llenç per a simular el cel que cobrés tot l'anell toral i Evangelio va dissenyar un petit taulat que permetés el treball dels tramoistes, així com una nova disposició dels tornos. Tot això va ser estrenat en 1761 amb gran èxit: l'obra guanyava en espectacularitat ja que els aparells aeris amb els seus personatges devallaven des d'una alçària aproxima-

17. Veg. A. M. ÁLVAREZ FORTES i J. CASTAÑO GARCÍA. «L'arrova de l'oli, una antiga aportació al manteniment de la *Festa d'Elx*». *Festa d'Elx* (1988), p. 41-56. També la producció de sosa tingué relació amb la *Festa*, com ha estudiat Carles MARTÍN CANTARINO, en el seu article «Ecologia i cultura: el matollar de sosa del terme de Sant Tomà, un hàbitat prioritari europeu vinculat al Patrimoni de la Humanitat de la *Festa d'Elx*». *La Rella*, 25 (2012), p. 83-104.

da de vint-i-cinc metres; i també en simbolisme, al convertir la cúpula en el cel escènic.¹⁸

Aquest canvi del cel va originar l'allargament de l'*andador* i el trasllat del *cadafal* fins a introduir-se lleugerament en el presbiteri del temple, de manera que el seu centre geomètric coincidís amb les portes del cel. D'altra banda, en 1754 havia estrenat Santa Maria el gran orgue barroc construït per Leonardo Fernández d'Àvila —responsable, entre altres, de l'orgue de la catedral de Granada— i amb una caixa tallada per Ignaci Castell i visada pel mateix Salzillo. Aquest instrument resulta de gran importància en les representacions del *Misteri* ja que és utilitzat per a donar el to als cantors i per a realçar els moments més solemnes de l'obra, especialment les obertures del cel i, sobretot, la coronació de la Mare de Déu. Amb aquests canvis, la disposició escènica va quedar fixada tal com hui la coneixem.¹⁹

El Consell Municipal en l'època contemporània

Amb el pas social, polític i ideològic entre l'Antic Règim i la societat burgesa es va produir una canvi notable en l'organització i finançament del *Misteri*. Canvi en què va jugar un paper destacat la desamortització de béns eclesiàstics iniciada en 1835.

Aquesta transformació de la mentalitat, liderada pels nuclis progressistes i demòcrates, queda patent amb la supressió de la Capella de músics de Santa Maria per part de les autoritats liberals, que van argumentar concedir els dotze mil reals anuals que suposava l'esmentada capella, a altres oficis més «útils», com a mestres i metges. La supressió va obligar a la *Festa* a adaptar-se a les noves circumstàncies. A fi d'evitar la seua desaparició, els cantors aficionats de la ciutat van decidir fer-se càrrec de l'escenificació.

18. Sobre els escenaris de la *Festa d'Elx*, veg. F. MASSIP I BONET. *op. cit.*, p. 141-213. També els recents estudis de Sixto MARCO LOZANO. «1760: any en què Marcos Evangelio va transformar la tramoia o escenari de la *Festa*». *La Rella*, 23 (2010), p. 109-138; i també la seua tesi doctoral *Análisis de la tramoia aérea de la Festa o Misterio de Elche*, Universitat Miguel Hernández d'Elx, 2014.

19. Sobre els diferents orgues utilitzats en la *Festa d'Elx*, veg. *El nuevo órgano del Misteri d'Elx*. Elx: Patronat del Misteri d'Elx - Fundación Cajamurcia, 2006.

Aquest fet, junt amb l'eliminació per part del bisbe de la diòcesi Josep Tormo a finals del segle XVIII de l'escena anomenada la «Judia-da», on apòstols i jueus lluiten per la possessió del cos de la Mare de Déu, va fer que el *Misteri* entrés en un període de clara decadència artística. A més, la nova ideologia progressista dominant després de la Revolució de Setembre de 1868 es va traduir en una reducció de recursos econòmics municipals destinats a una celebració eminentment religiosa. Les autoritats locals van buscar una solució econòmica que, alhora que procurava la supervivència del *Misteri*, permetia no distraure fons municipals: es va decidir cobrir una gran part del pressupost de la *Festa* amb les rendes de l'anomenat Víncl del doctor Caro o béns de la Mare de Déu.

L'esmentat víncl estava format per un seguit d'immobles, fils d'aigua de la séquia Major, finques i horts de palmeres — entre ells, l'actual parc Municipal —, que pertanyien originàriament a l'elxà Nicolau Caro, doctor en Teologia. Aquest, que havia segut ordenat prevere després d'enviudar, va redactar testament en 1661 de manera que les seues possessions s'integraren en un víncl indivisible que passés als seus hereus, sempre que no foren religiosos. En el cas que faltaren tals successors, el víncl passaria a ser propietat de la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció venerada en Santa Maria. I amb les rendes s'havien de fer tres parts, una destinada a sufragis per l'ànima del testador, i les altres dues, a l'ornamentació de la imatge de la Mare de Déu i la seua capella, i a solemnitzar les festivitats marianes.

En 1697 va morir l'única néta del doctor Caro que, encara que va ser casada en tres ocasions, únicament va tindre una filla, que havia professat com a religiosa agustina. Per tant, es complien les previsions del testament, de manera que el víncl va passar a ser administrat per la Confraria de Nostra Senyora de l'Assumpció. A partir dels primers anys del segle XVIII es detecta en la documentació una evident millora en les cerimònies marianes celebrades en Santa Maria al poder disposar de les abundants rendes del víncl.

En un principi, aquestes rendes es van destinar a realçar les anomenades «Salves de la Mare de Déu», celebracions de l'octava de l'Assumpció, que es desenvolupen després del *Misteri* i en les quals s'exposa jacent la imatge de la patrona en un esplèndid llit de banús i argent arribat a Elx en 1753 per donació de Gabriel Ponce de León,

familiar del duc d'Aveyro i marquès de la ciutat. També es van usar esporàdicament aquestes rendes per a completar els salaris dels cantors i del mateix mestre de Capella.

No obstant això, és en el segle XIX quan el vincte passa a ser administrat per l'Ajuntament elxà i destinat el seu producte al manteniment del *Misteri*. La desamortització dels béns eclesiàstics va introduir el Vincte del doctor Caro en un llarg procés on s'enfrontaven els partidaris de la seua confiscació i els que s'oposaven a tal acció al considerar que els béns no eren propietat de l'Església sinó de la pròpia imatge de la Mare de Déu, com si fos una persona física.

Els diferents intents de desamortització van ser detinguts i el mateix Ajuntament va al·legar en la seua contra. Argumentava que els béns, especialment els horts de palmeres i finques rústiques, eren d'ús comunal i servien perquè els que acudien a l'agost a les festes de la ciutat, pogueren pernoctar en tendes de campanya, ja que la ciutat no podia oferir-los un altre tipus d'allotjament.

A partir d'aquest moment i fins a la Restauració borbònica de 1875, les rendes del vincte es van destinar a sufragar la representació del *Misteri* i a la reparació dels seus elements escènics. En aquest sentit, cal destacar la construcció en les terrasses de Santa Maria de dos habitacles per a guardar els elements de la tramoia aèria una vegada desmuntada i, sobretot, la renovació del cel per a la cúpula. El nou llenç va ser decorat per l'artista local Josep González, «Paraes» (1837-1897), en 1867, amb un pressupost total de sis mil reals.

El mencionat Vincte del doctor Caro és una anacrònica institució que es manté a Elx. Tot i que la pèrdua del valor agrícola de les finques i horts i els canvis urbanístics de la ciutat han fet que les seues rendes són quasi inexistentes, encara són administrades per una junta formada, des de la segona meitat del segle XX, per l'alcalde de la ciutat, el rector de Santa Maria i un administrador.²⁰

20. Sobre aquest Vincte del doctor Caro, veg. J. CASTAÑO GARCÍA. *La imatge...*, p. 85-101 i «El Vincte del doctor Caro, una font ocasional de finançament de la Festa d'Elx». *Festa d'Elx*, 47, 1995, p. 49-62.

La Junta Protectora de la *Festa*

La Restauració borbònica va agreujar la decadència artística del *Misteri*, que va assolir cotes alarmants. L'alternança en el poder local de les forces dinàstiques atorgava una gran provisionalitat als càrrecs municipals, entre ells el de mestre de Capella. I la falta de recursos econòmics per a la festivitat va fer que no es renovaren els elements escènics ni el vestuari, que es deixaren d'interpretar fragments de l'obra, etc.

Entre els últims anys del segle XIX i primers del XX es va produir, no obstant això, el descobriment dels valors culturals i artístics del *Misteri* per part del món intel·lectual. Acadèmics, historiadors i musicòlegs com Javier Fuentes (1830-1903), Adolfo Herrera (1847-1925), Pierre Paris (1859-1931), Teodor Llorente (1836-1911), o Felip Pedrell (1841-1921), entre altres, van presenciar la representació i es van convertir en estudiosos i propagadors.²¹ Des del propi Elx, l'erudit historiador Pere Ibarra i Ruiz (1858-1934), sens dubte un home clau en la història contemporània de la ciutat, va fer d'altaveu d'aquests estudis i de les millores suggerides. Per mitjà de diferents campanyes de premsa, va aconseguir que l'Ajuntament sorgit amb la Dictadura de Primo de Rivera portés nous impulsos a la *Festa*.²²

21. Veg. J. FUENTES Y PONTE. *Memoria histórico-descriptiva del santuario de Nuestra Señora de la Asunción en la ciudad de Elche (provincia de Alicante)*. Lleida: Tip. Mariana, 1887; A. HERRERA Y CHIESSANOVA. «Excursión a Elche. Auto lírico-religioso». *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, 1896; P. PARIS. «Les fêtes de l'Assomption a Elche (Espagne)». *L'illustration* (18-IX-1897); T. LLORENTE. *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*. Barcelona: D. Cortezo i Cia., 1889 [1900], p. 971-1014; F. PEDRELL. «La Festa d'Elche ou le drame lyrique liturgique espagnol. Le Trépas et l'Assomption de la Vierge». *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft*, Leipzig, I/III-1901, p. 203-252. Sobre aquest descobriment de la intel·lectualitat del segle XIX, veg. l'aproximació d'Hèctor CÀMARA I SEMPERE. «"Algun misteri amagat vol Déu nos sia revelat": l'estudi del *Misteri d'Elx* per intel·lectuals valencians i catalans a finals del segle XIX». A: Joan BORJA – Joan ARMANGUÉ (ed.). *Folklore i romanticisme. Els estudis etnopoètics de la Renaixença*, Dolianova, Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura – Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Gràfica de Parteolla, 2008, p. 49-65.

22. P. IBARRA RUIZ. *El Tránsito y la Asunción de la Virgen*. Elche: Tip. Agulló, s. a. [1933]. Tots els treballs de P. Ibarra relacionats amb la *Festa* han estat compilats al llibre *Pere Ibarra i la Festa d'Elx*. Elx: Patronat del Misteri d'Elx, 2014.

En 1924 va ser creada l'anomenada Junta Protectora de la *Festa* en què es va integrar l'Ajuntament, l'església de Santa Maria i alguns vocals destacats, com eren el propi Pere Ibarra i el músic alacantí Oscar Esplá (1886-1976). Aquesta junta va iniciar els seus treballs dedicats a recuperar part del primitiu esplendor de la celebració en diferents fronts. D'una banda, la depuració musical que va ser encarregada al ciutadà Esplá qui, entre altres coses, va reposar la «Judiada», de gran força musical i escènica. També es va iniciar una revisió teatral, amb la restauració d'alguns elements escènics que va avançar molt lentament a l'estar supeditada a la consecució de recursos econòmics sempre escassos.

Ja en aquests anys es proposava en la premsa local la creació d'un patronat que pogués organitzar el *Misteri* amb independència de les autoritats municipals i eclesiàstiques, encara que en estreta relació amb elles. Es demanava que aquest organisme tingués uns membres permanents, com l'alcalde, el rector de Santa Maria o el cronista de la ciutat; altres electius, sense residència a Elx, però de caràcter il·lustre i que conegueren el *Misteri* a fi de poder consultar-los qüestions concretes; i, finalment, un grup de vocals elxans, «a ser posible gente joven y activa, para que no muriese esto por renunciación, vejez o indolencia».²³

La proclamació de la II República va afectar directament tot aquest procés en pro de la recuperació de l'esplendor de la *Festa*. El caràcter plural i progressista de les noves autoritats locals va fer que pujaren de to les polèmiques entorn del *Misteri*. La majoria governant es negava a sufragar amb impostos públics una festivitat de marcat caràcter religiós i, fins i tot, es va proposar la supressió de la representació o, almenys, dels seus principals símbols.

Assabentat Oscar Esplá, en aquell moment president de la Junta Nacional de Música i Teatres Lírics, va intervenir de manera decisiva per a evitar la desaparició de l'únic vestigi viu del teatre medieval. Després de diverses actuacions prop del ministre d'Instrucció

23. «El Patronato de la *Festa* y su constitución». *El Popular* (7-XII-1930). La importància de la premsa en la difusió de la *Festa* en la primera meitat del segle XX ha estat estudiada per Daniel GONZÁLVez PELEGRÍN en la seua tesi doctoral *La Festa d'Elx en los medios de comunicación (1898-1948)*, Universitat Miguel Hernández d'Elx, 2017.

Pública, Marcel·lí Domingo (1884-1939), va aconseguir que el govern republicà declarés el *Misteri d'Elx* Monument Nacional el 15 de setembre de 1931 i, per tant, el situés davall la tutela estatal. Entre els arguments oferts pel decret que concedia el nomenament, s'assenyalava que el *Misteri* era «una de las fiestas populares de la más alta prosapia artística que existen actualmente en el mundo, y causa con justicia, la admiración y el respeto de cuantos artistas y eruditos de todas partes — españoles y extranjeros— acuden a presenciar este espectáculo único».²⁴

Aquesta decisió va vindre a assegurar la continuïtat de la *Festa*. L'Estat va aprovar una subvenció anual i a Elx es creà un patronat local a fi d'organitzar la representació. Estava presidit per l'alcalde, que va delegar les seues funcions en un empresari local, i constituït per un seguit de vocals d'especial renom, com Pere Ibarra, o per elxans que tindrien en el franquisme un paper destacat en la vida cultural de la ciutat, com Francisco Espinosa Gómez (1894-1976), Alejandro Ramos Folqués (1906-1984), Antonio Serrano Peral (1907-1968), Juan Orts Román (1898-1958) o José Pomares Perlasià (1890-1971).

Aquest patronat col·laborava estretament amb la denominada Comissió de Festes Cíviques, constituïda fonamentalment per industrials i comerciants elxans, que es va encarregar d'organitzar els festejos populars que tradicionalment envolten el *Misteri*, com, per exemple, la *Nit de l'Albada*. Celebrada el 13 d'agost, s'aconsegueix que, per mitjà de coets i palmeres de focs artificials, llançats des de tots els terrats de la ciutat, la nit elxana es «faça dia» per uns moments.

La Guerra Civil (1936-1939) va vindre a obrir un tràgic parèntesi en la vida dels elxans i també en la del seu *Misteri*, que no tornaria a ser representat fins agost de 1941, una vegada concloses les tasques de restauració de l'església de Santa Maria.

24. *Gaceta de Madrid*, 16-IX-1931. Sobre la *Festa* en aquest període de temps, veg. Vicente Miguel Díaz BOIX. «Festa y República. Una aproximación a la *Festa* en la II República». A: *Misteri d'Elx. Su evolución en el s. XX*. Elx: Institut Municipal de Cultura, 2004, p. 49-79.

La Junta Nacional Restauradora del Misterio de Elche y de sus Templos

Als pocs dies de donar-se per acabada oficialment la contesa bèlica, s'organitzava en la ciutat l'anomenada Comisión de Restauración de la Iglesia de Santa María y de las Fiestas de Agosto, que va rebre l'adhesió municipal el 10 de maig de 1939.

La seua principal missió era restaurar el temple de Santa Maria, que havia segut incendiat el 20 de febrer de 1936 i utilitzat per a usos civils durant els anys de la guerra. En el dit incendi va ser destruïda la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció, així com alguns elements del *Misteri*, com és el cas de la lona del cel.

Formaven part de la comissió restauradora l'alcalde d'Elx, els responsables de les tres parròquies elxanes existents en aquell moment, el cap local de Falange i destacats membres de la indústria de la ciutat —especialment, l'espardenyera, que era la més destacada—, que representaven la força econòmica de l'organisme.

Les obres de restauració de Santa Maria van ser dirigides per l'arquitecte elxà Antonio Serrano Peral i sufragades per mitjà d'aportacions locals i algunes subvencions estatals. Un vincle decisiu entre la comissió elxana i les autoritats estatals va ser Eugeni d'Ors (1881-1954) que, com a president de l'Instituto de España, va seguir la restauració de la *Festa* molt de prop. D'Ors havia conegut la representació en 1935 de la mà de l'industrial il·licità Alberto Asencio González (1894-1970), qui va establir una intensa i fructífera amistat amb el filòsof català. Precisament va ser Eugeni d'Ors qui va proposar a l'agost de 1940 que la comissió de restauració elxana es transformés en la Junta Nacional Restauradora del Misterio de Elche y de sus Templos.²⁵

El nou organisme, de caràcter estatal, comptava amb dos comissions: la «de Madrid», que agrupava a diverses personalitats coneixedores del *Misteri* i amb evident influència en el nou règim; i la «d'Elx», que s'encarregava de dur a terme les tasques quotidianes.

Restaurada la nau central de Santa Maria i reconstruïda la imatge de la Mare de Déu, al desembre de 1940, es van iniciar els passos ne-

25. Veg. J. CASTAÑO GARCÍA. «Eugeni d'Ors i el *Misteri d'Elx*». A: Xavier PLA (ed.). *Eugeni d'Ors. Potència i resistència*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2015, p. 138-144.

cessaris per a poder tornar a celebrar la *Festa*. L'esmentat Serrano Peral va reconstruir els taulats i tramoies necessaris i es va organitzar la Capella del *Misteri* amb cantors elxans, majoritàriament procedents de l'agrupació anomenada Coral Ilicitana, que havia estat formada amb les restes de les diferents corals existents a la ciutat abans de la guerra, inspirades en les directrius d'Anselm Clavé (1824-1874). Com hem assenyalat, a l'agost de 1941 es va tornar a escenificar el *Misteri*, fet que va ser difós a escala nacional com un dels èxits del règim.

L'última tasca desenvolupada per la junta restauradora va ser la reconstrucció de l'orgue de l'església que fon inaugurat el Dissabte de Glòria de 1948. Amb això es donava per conclosa, pràcticament, la restauració de Santa Maria, encara que faltaren algunes parts de caràcter ornamental. Aquest fet, juntament amb les friccions sorgides entre la junta i l'Ajuntament de la ciutat per les competències respectives a l'hora d'organitzar les festes d'agost o davant d'altres qüestions de caràcter local, va propiciar la proposta de dissoldre l'esmentada junta i que el *Misteri* passés exclusivament a mans municipals.

No obstant això, la resposta estatal va ser contrària aquest acord. El 15 de juliol de 1948 publicava el BOE un decret pel qual es creava l'anomenat Patronato Nacional del Misterio de Elche, sota la presidència honorífica del cap de l'Estat. Tres anys després s'aprojava el reglament pel qual havia de regir-se aquest patronat, els objectius del qual eren parar atenció de les representacions anuals del *Misteri* d'acord amb la tradició, atendre la conservació del temple de Santa Maria i difondre els valors de la *Festa*.²⁶

El Patronato Nacional del Misterio de Elche

El patronat del *Misteri*, comptava en el seu origen amb un president, que ho era el ministre d'Educació Nacional; un president efectiu, el director general de Belles Arts; un vicepresident primer,

26. Per a completar la visió històrica sobre la Junta Restauradora i el posterior Patronato del Misterio de Elche, pot ser d'utilitat el llibre *Alberto Asencio González i la Festa d'Elx: epistolari (1935-1970)*, Josep M. ASENCIO VERDÚ i J. CASTAÑO GARCÍA (ed.). Elx: Patronat del Misteri d'Elx, 2004. També A. RAMOS FOLQUÉS. *Anales del Misterio de Elche*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1974.

l'alcalde d'Elx; un vicepresident segon, l'arxipreste de Santa Maria; un vicepresident tercer, un secretari i catorze vocals. A més, es va instituir l'anomenada Junta Local Gestora que va començar a funcionar a Elx i que comptava amb dos presidents nats —l'alcalde i l'arxipreste de Santa Maria—, un president-gestor, vicepresident, secretari, tresorer, arxiver i dotze vocals.

La Junta Local va estar presidida, successivament, per tres industrials de la ciutat: Antonio Ripoll Javaloyes (1951-1955), Alberto Asencio González (1955-1970) i José Ferrández Cruz (1971-1987). En els últims temps van ocupar la presidència dos arquitectes: Tomás Martínez Blasco (interinament entre 1987 i 1988) i Antonio Serrano Bru (1988-1998). I, finalment, entre 1998 i 2005, va ser president el traumatòleg Joaquín Serrano Vera.

Entre les tasques dutes a terme pel Patronat cal destacar la revisió escènica i musical de la *Festa* que, com a continuació de la iniciada en 1924, va ser efectuada entre 1953 i 1961. Aquesta revisió va coincidir amb la segona intervenció musical d'Oscar Esplá, duta a terme amb la col·laboració dels mestres de Capella Pascual Tormo i Ginés Román (1925-2008), i del de Cerimònia Antonio Antón Asencio (1919-2007).

En 1954, amb ocasió de l'Any Sant Marià, es va celebrar per primera vegada una representació extraordinària del *Misteri* fora de les seues dates tradicionals (a excepció de les ocasions en què per causes de força major s'havia posposat, com per exemple, en els anys que Elx va patir epidèmies estivals, com 1855 o 1885, que es va celebrar a l'acabar aquestes). En aquesta ocasió es va representar l'1 de novembre en record del dia en què el papa Pius XII havia proclamat l'Assumpció de Maria com a dogma de l'Església, l'any 1950. Cal recordar que, també a instàncies d'Eugeni d'Ors i per mitjà de l'anomenat «Vot d'Elx», la ciutat havia participat activament en el moviment internacional que va sol·licitar a la Santa Seu la definició de l'esmentat dogma.

L'èxit d'aquestes representacions tardorenques, malgrat el seu trencament del cicle assumpcionista tradicional, va fer que a partir de 1960 —representació a la qual va assistir l'esposa del cap de l'Estat— es repetiren cada cinc anys i, a partir de 1972, cada dos, concretament els acabats en nombre parell, com es manté fins a l'actualitat.

Un altre dels actes destacats va ser la celebració a octubre-novembre de 1965 del suposat VII Centenari del naixement del *Misteri*. Es va

prendre com a data oficial del seu origen l'any de la conquesta de Jaume I, 1265, data basada únicament, com hem vist, en la tradició local. La celebració va comptar amb suport governamental i amb la presència d'autoritats estatals, com el ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga, que aquest mateix any va declarar al *Misteri* Festa d'Interés Turístic Nacional. La commemoració va tindre com a punt central la representació del drama assumpcionista, que es va veure envoltat amb una sèrie d'actes festius i culturals entre els que cal destacar l'exposició temporal en la ciutat del bust ibèric de la Dama d'Elx.

En 1974 es va iniciar una moderada renovació de la Junta Local de manera que va ser ampliat el nombre dels seus vocals en altres dotze. I amb la transició democràtica i l'establiment de l'Estat de les Autonomies, les competències en matèria cultural van passar a les mans de la Generalitat Valenciana. En 1986 va ser modificat de nou el reglament de manera que el nombre de vocals de la Junta Local Gestora es va fixar en quaranta.

La Generalitat Valenciana, en col·laboració amb l'Ajuntament d'Elx, dugué a terme alguns projectes de gran interès. Per exemple, la construcció de l'anomenada Casa de la *Festa* perquè servís d'espai de reunió i assaig als protagonistes del *Misteri* i per a custodiar el seu patrimoni. Aquesta Casa va ser inaugurada a l'agost de 1988 i s'alça sobre l'antic hospital medieval d'Elx, en el carrer Major de la ciutat, justament al costat de l'antiga ermita de Sant Sebastià on, en 1997 l'Ajuntament elxà creà el Museu Municipal de la *Festa*.

Un altre dels projectes desenvolupats per a la divulgació dels valors de la *Festa* va ser la mostra «Món i Misteri de la *Festa d'Elx*», que va reunir importants textos, fotografies, documents i objectes històrics i artístics que donaven a conèixer el *Misteri* i el món que el va fer possible. Va ser organitzada en la Llotja medieval de València en 1986 i en el saló del Tinell de Barcelona, en 1987.

En 1990 l'Ajuntament d'Elx va posar en marxa el Festival de Teatre i Música Medieval que té com referent el *Misteri* i que trasllada la ciutat a l'ambient medieval que va originar la *Festa*. Es complementava fins fa uns anys amb un Seminari d'estudis i té lloc a finals d'octubre. Encara que en les primeres edicions es va fer coincidir amb els anys parells, on hi ha representació tardorenca del *Misteri*, a partir del 2003 s'ha convertit en anual.

La Universitat Miguel Hernández d'Elx va crear en 2004 la Càtedra Misteri d'Elx per a fomentar els estudis i investigacions al voltant de la *Festa* i la difusió dels seus valors en el món universitari. D'altra banda, el patronat va posar en marxa una col·lecció editorial i una pàgina web per a mantenir actualitzada la informació sobre la celebració.

L'actual Patronat del Misteri d'Elx

El *Misteri d'Elx* va ser la primera mostra de l'Estat en ser proclamada per la UNESCO Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat (2001). En 2008, segons el Conveni per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, es va incorporar, amb les restants obres mestres, a la llista representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat.

Una de les conseqüències d'aquesta proclamació va ser l'aprova-ció per les Corts Valencianes de la Llei del Misteri d'Elx (2005), com a mesura de protecció. El preàmbul d'aquesta llei especifica les circumstàncies i condicions que van motivar la seua redacció: «La Generalitat Valenciana, l'Ajuntament d'Elx i l'Església Catòlica, des de la seua responsabilitat històrica, tenint en compte que en este moment es donen les circumstàncies idònies, convenen a recolzar la iniciativa d'articular una llei de la *Festa* d'Elx, per mitjà de la creació d'un patronat, on totes estes institucions estiguen representades, assegurant la preservació, pervivència i enriquiment del mencionat Misteri d'Elx».²⁷ D'aquesta manera, els tres ens implicats en l'organització de la *Festa* han aconseguit un consens històric que assegura la protecció de l'obra i la seua pervivència futura.

El nou Patronat del Misteri d'Elx, nascut d'aquest consens democràtic, està format per dos organismes: el Patronat Rector, la principal funció del qual és marcar les directrius d'actuació, i la Junta Rectora, que ha d'ocupar-se del treball diari. El primer està format pel president de la Generalitat, com a president d'honor, l'alcalde d'Elx, el conseller competent en matèria de cultura i el bisbe d'Oriola-Alacant, com a presidents efectius, el president de la Diputació d'Alacant, el secretari autonòmic, el director general i el regidor de cultura

27. DOGV, 30-XII-2005.

de l'Ajuntament d'Elx, competents els tres en matèria de patrimoni cultural, el vicari episcopal d'Elx i el president executiu de la Junta Rectora. També quinze vocals de reconegut prestigi i vinculats a la *Festa*, designats per un període de nou anys, cinc pel president de la Generalitat, cinc per l'alcalde d'Elx i cinc pel bisbe d'Oriola-Alacant.

Pel que fa a la Junta Rectora, està formada per l'alcalde d'Elx, el rector de la basílica de Santa Maria i el director general competent en matèria de patrimoni cultural, com a presidents efectius. I vint-i-set vocals designats a parts iguals pel president de la Generalitat, l'alcalde d'Elx i el bisbe d'Oriola-Alacant, així com el delegat de cantors de la Capella del *Misteri*. Entre els vocals es trien per votació els càrrecs de president, vicepresident, secretari, tresorer i arxiver.

Després de més de cinc segles d'història, la *Festa d'Elx*, que sempre ha sabut sortir dels problemes que amenaçaven la seua pervivència, s'enfronta ara amb un nou perill. I és el convertir-se en una representació turística, en un fòssil cultural, en una peça de museu freda, sense vida, motivat per un món globalitzat, on les festes cada vegada són menys participatives i més espectacle. Són moltes les veus que s'alcen en aquest sentit per tal que el *Misteri d'Elx* sàpiga conservar el seu significat com a celebració comunitària del poble d'Elx, que és allò que sempre l'ha mantingut viu i ple de significat. Cal treballar en el sentit de conservar la *Festa* com esperit de la ciutat d'Elx, almenys d'una part destacada d'ella, i com part fonamental de la història i de la cultura valenciana. Aquest és l'encàrrec, creiem, que féu la UNESCO en la seua declaració de Patrimoni de la Humanitat. Només amb una vinculació forta d'aquest tipus es pot assegurar el futur d'una *Festa* autèntica, apassionada i apassionant, com la que hem heretat dels nostres avantpassats. Una *Festa* que els il·licitans, en nom de tota la Humanitat, tenim l'obligació de custodiar i llegar intacta a les generacions futures.